

dersdeo

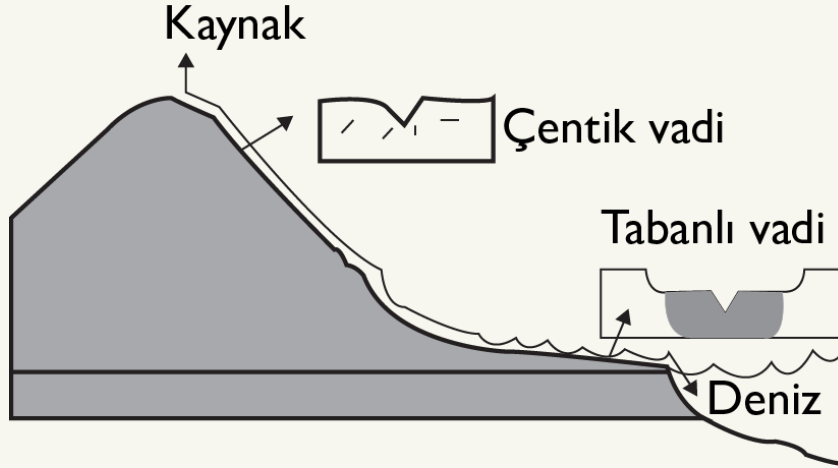
öğrenmenin en kolay yolu ol!

COĞRAFYA

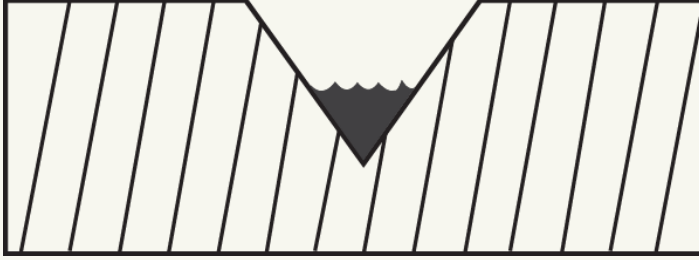
GÖLLER VE AKARSULAR

Akarsu Aşınım Şekilleri

1) Vadi: Akarsuyun içinde aktığı yataktır. Bir akarsu, yatağı boyunca çeşitli vadi tipleri oluşturarak akar.

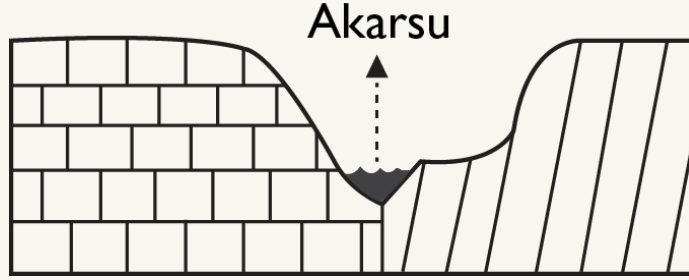

a) entik Vadi

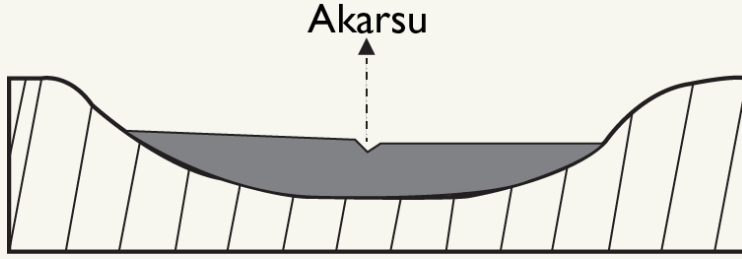
Eğimin fazla olduğu, kaynağa yakın yerlerde oluşur.

b) Yatık Yamaçlı Vadi

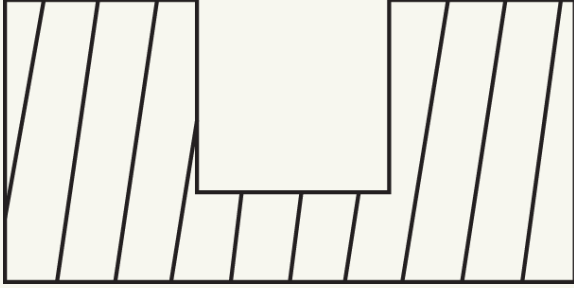
Orta çağırda görülür. Akarsu vadisinde farklı dirençteki kayaların bulunduğu yerlerde görülür. Asimetrik vadi de denir.

c) Alüvyon Tabanlı Vadi

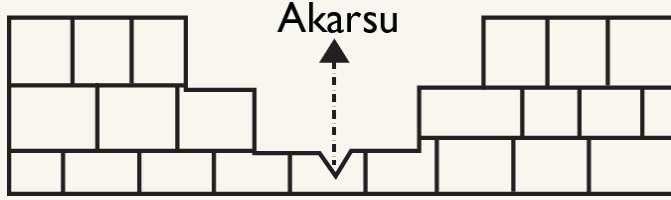
Yana aşındırmanın etkisi ile genişleyen vadidir.

d) Boğaz (Yarma) Vadi

Akarsuların sıradağları enine geçtiği yerlerde oluşan derin, dik yamaçlı vadilerdir. Toros Dağları'nı ve Karadeniz Dağları'nı aşırıp denize ulaşan akarsular boğaz vadiler oluşturur.

e) Kanyon Vadi

Boğaz vadinin, kenarları basamaklı olan tipidir.

- Ihlara Vadisi
- Köprülü Kanyonu
- Göksu Kanyonu
- Sason Kanyonu

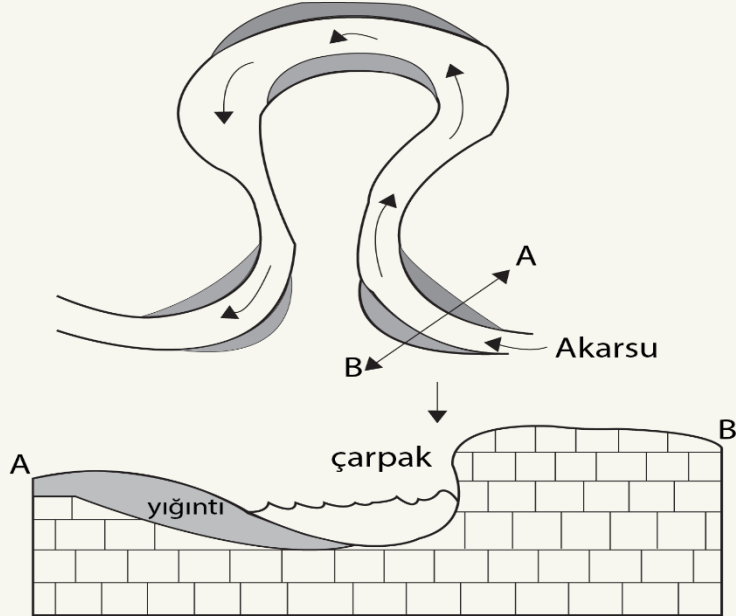
ÖRNEK

İzohips haritasında verilen yerlerin hangisinde boğaz vadi oluşur?

- A) I B) II C) III D) IV E) V

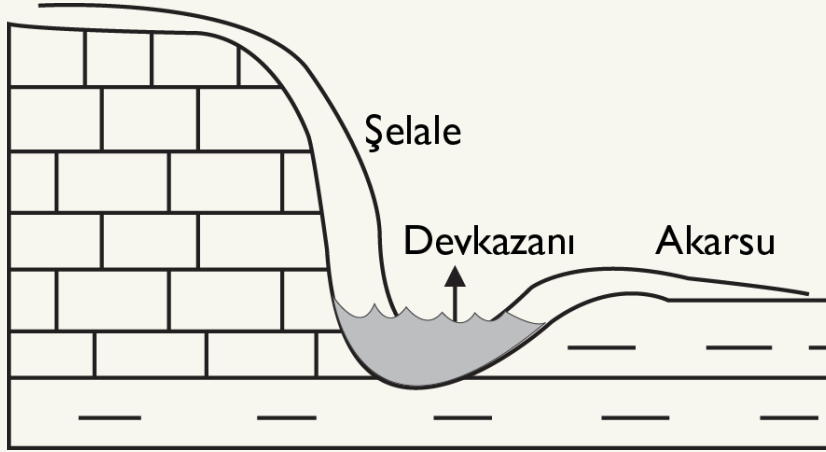
2) Menderes (Büküm)

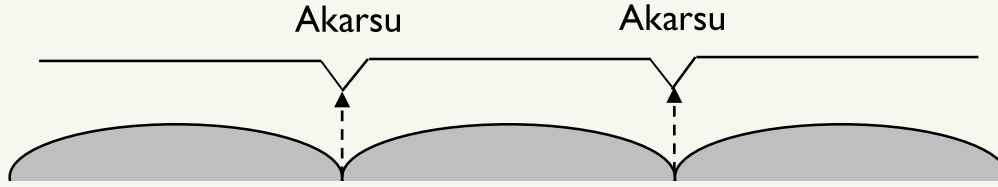
Akarsu yatak eğiminin azaldığı yerlerde, yanlara aşındırmanın etkisiyle oluşan kıvrımlardır. Menderes sayısının artması akarsu boyunun uzamasına, aşındırma gücünün azalmasına neden olur.

NOT: Menderes ve seki hem akarsu aşınım hem de akarsu birikim şeklidir.

3) Dev Kazanı

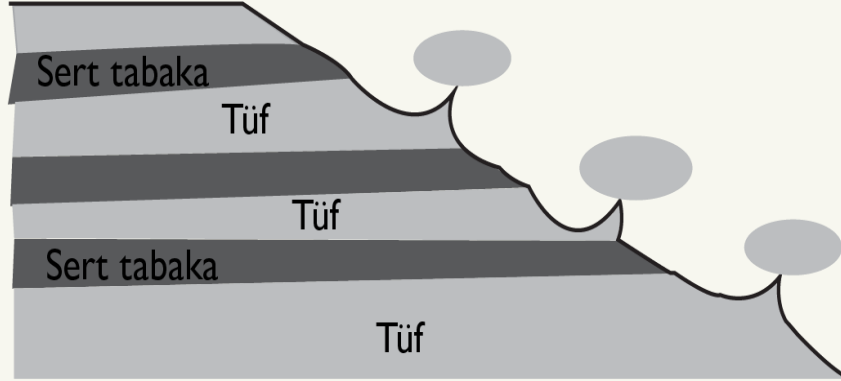

4) Plato

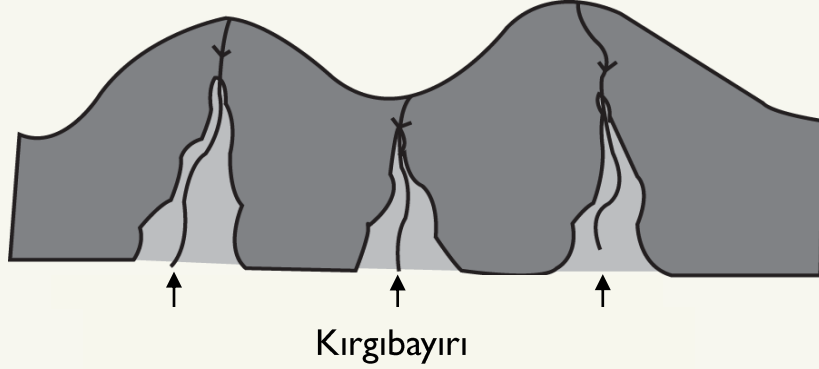
Akarsular tarafından derince yarılarak oluşturulan dalgalı, yüksek düzlüklerdir. En çok İç Anadolu Bölgesi'nde bulunur. Örneğin; Obruk, Cihanbeyli, Bozok, Haymana ve Uzun Yayla Platoları.

5) Peri Bacası

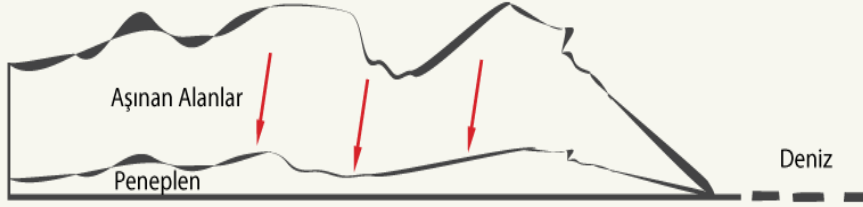
Volkanik arazilerde kum, çakıl ve yumuşak tüften oluşan yamaçları, yağmur ve sel sularının aşındırması sonucu oluşurlar. Ürgüp, Göreme, Avanos, Ihlara Vadisi ve Nevşehir çevresinde bulunurlar.

6) Kırğıbayır (Badlans)

Kurak ve yarı kurak bölgelerde bitki örtüsünden yoksun, eğimli yamaçlarda sel sularının oluşturduğu yarıntılar. İç Anadolu'da geniş alanlar kaplar. (Erozyonun şiddetli olduğu bölgeler: Çankırı ve Nevşehir çevresi vb.)

7) Peneplen (Yontukdüz)

Akarsu aşındırmasının son safhasında ortaya çıkan hafif dalgalı geniş düzlüktür. Ülkemiz 3. zaman sonunda bu görüntüyü almıştır. 4. zaman başında yeniden yükselmiştir. Bunun kanıtı Doğu Anadolu Bölgesi'nde bulunan yüksek düzlüklerdir.

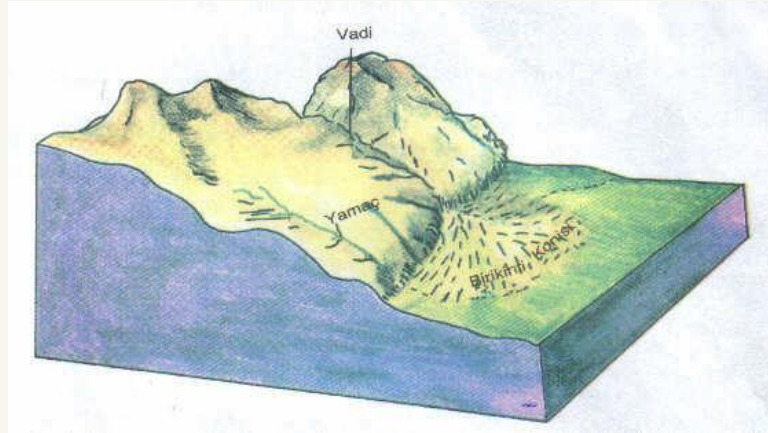
Akarsu Birikim Şekilleri

Bir akarsuyun birikim yapabilmesi için:

- Akarsu yatak eğimi ve hızının azalması gerekir.
- Taşıdığı yük miktarı artmalıdır.
- Denge profiline yakın olmalıdır.

a) Birikinti konisi, yelpazesi ve dağ eteği ovası:

Dağlardan ve eğimli yamaçlardan inen sel sularının, dağ eteklerinde birden yavaşlamasıyla oluşturduğu yer şekilleridir. **Birikinti konileri** birleşip genişleyerek **birikinti yelpazelerine**, yelpazeler de genişleyerek **dağ eteği ovalarına** dönüşür.

b) Irmak adaları:

Akarsuyun, taşıdığı alüvyonları eğimin ve debisinin azalması sonucu kendi yatağı içerisine bırakmasıyla oluşur.

c) Seki (taraça):

Yatağına alüvyonlarını biriktirmiş olan, akarsuyun yeniden canlanarak yatağını kazması ve derinleştirmesi sonucunda oluşan basamaklardır.

- Seki ve taraçanın oluşması için, deniz seviyesinin alçalması ya da akarsu yatağının bulunduğu karanın yükselmesi gerekir.
- ✓ Karanın dikey yönde yükselip alçalmasına **epirojenez** denir.

d) Dağ içi ovası:

Akarsuyun dağlar arasında akarak getirdiği alüvyonları bu dağlar arasındaki vadilerde biriktirmesi sonucu oluşan ovalardır.

- Malatya, Muş, Elazığ ovaları örnek olarak gösterilebilir.

e) Taban seviyesi ovası (Taşkın ovası):

Akarsuyun yatak eğiminin azaldığı yerlerde getirdiği alüvyonları biriktirmesi ile oluşur. Özellikle Ege ve Marmara bölgelerimizdeki akarsular taban seviyesi ovaları oluşturur.

f) Delta ovaları:

Akarsuların aşındırıp getirdiği alüvyonları, deniz kıyısında akış hızlarının azalmasına bağlı olarak biriktirmeleri sonucu oluşur.

NOT: Seki ve menderesler hem aşındırma hem de biriktirme şekilleridir.

NOT: Peri bacaları ve sekilerin oluşumunda hem iç kuvvetlerin hem de dış kuvvetlerin birlikte etkisi vardır.

Türkiye'nin Gölleri

Karalar içerisinde kalmış su kütlelerine **göl** denir.

Temelde göllerden şu şekilde faydalanılır:

- Tarım alanlarını sulamada, içme ve kullanma suyu sağlamada. (Sadece tatlı su göllerinde uygulanabilir.)
- Taşımacılıkta: Van Gölü üzerinde feribot seferleri yapılmaktadır.
- Elektrik üretimi: Tortum, Hazar, Çıldır, Kovada gibi göllerden elektrik üretilmektedir.

- Su ürünleri yetiştirme: Balıkçılık, kerevit avcılığı ve yetiştiriciliği yapılmaktadır.
- Tuz ve soda üretimi: Van Gölü ve Tuz Gölü gibi göllerimizden üretilmektedir.
- Turizm açısından önemlidirler: Uzungöl, Abant, Yedigöller gibi merkezler dünyaca ünlüdür.

Türkiye'deki Göllerin Özellikleri

1) Göllerimiz tatlı su, sodalı ve tuzlu olarak üçe ayrılır. Bu şekilde olmasının nedenlerini şöyle sıralayabiliriz:

- **Gölün gideğinin olup olmaması:** Göl suları dışarıya tahliye ediliyorsa, su sürekli devir yapıyorsa suları tatlı olur.
- **Gölün bulunduğu çanağın kimyasal yapısı:** Göl çanağı kalker, jips, tuz veya sodalı yani volkanik özellikler gösterirse bu durum göl suyuna da yansır.
- **Gölün bulunduğu yerin iklim özellikleri:** Sıcaklık ve buharlaşmanın fazla, yağışın az olduğu yerlerde tuzluluk artar. Ayrıca gölün derinliğinin fazla olması buharlaşmayı azaltır.

- 2) Göller çevresinin iklimini ılımanlaştırıcı etki yaparlar. Ancak burada gölün büyüklüğü etkilidir.
- 3) Göllerimizin yükseltisi kıyıdan içe ve batıdan doğuya gidildikçe genelde artar.
- 4) Genel olarak Akdeniz Bölgesi Göller Yöresi'ndeki göller karstik, Doğu Anadolu gölleri volkanik oluşumludur.
- 5) Türkiye'de doğal gölün bulunmadığı tek bölge Güneydoğu Anadolu Bölgesi'dir. Sebebi, yer şekilleri ve buharlaşmanın şiddetli olmasıdır.
- 6) Tuz Gölü Türkiye'nin en sık gölüdür. En derin noktası 1,5 metreyi geçmez. Ayrıca mevsimsel olarak yüzey genişliği en çok değişen göldür.
- 7) Çıldır Gölü'nün yüzeyi kışın kalın bir buz tabakasıyla kaplanır. Burada kızak yarışları, balıkçılık gibi aktiviteler ünlüdür.

Oluşumlarına Göre Göller

A) Tektonik Göller: Yer kabuğu hareketleri ile oluşan çukurlukları dolduran sulardır.

Marmara Bölgesi'nde; Sapanca, İznik, Ulubat ve Manyas gölleri.

Ege Bölgesi'nde; Simav Gölü.

Göller Yöresi'nde; Beyşehir, Eğirdir, Acıgöl, Burdur, Ilgın (Çavuşçu), Akşehir, Eber, Suğla ve Kovada gölleri,

İç Anadolu Bölgesi'nde; Tuz, Seyfe ve Tuzla gölleri,

Doğu Anadolu Bölgesi'nde; Hazar, Hozapın ve Van (lav set) gölleri.

B) Karstik Göller: Bu tür göller kaya tuzu, jips, kalker gibi çözünebilen tabakaların bulunduğu sahalarda meydana gelir. Bazı karstik göllerin oluşumunda tektonik olaylar da etkili olmuştur.

Karstik göller, ülkemizde en fazla Akdeniz Bölgesi Toros Dağları'nın batı kesiminde bulunur. Buralarda yer alan Kızılören Obruk Gölü, Kestel, Avlan, Yarışlı ve Salda gölleri tipik birer karstik göldür. Bu göllerimiz sadece, kireç taşlarının çözülmesiyle oluşan çanaklar üzerinde meydana gelmişlerdir.

Bununla birlikte, bu alandaki bazı göllerimizin oluşumu tektonik çanaklarda başlamış, karstik olaylarla devam etmiştir. Bu göllerimizin başlıcaları Beyşehir, Eğirdir, Burdur, Acıgöl, Kovada ve Suğla gölleridir.

C) Volkanik Göller: Volkanik faaliyetler esnasında oluşan patlama çukurları içerisinde meydana gelen göllerdir. Başlıca volkanik göllerimiz Meke Gölü, Acıgöl, Nemrut ve Gölcük gölleri ile Süphan Dağı'nın yan kraterlerinden birinde bulunan Aygır Gölü'dür.

D) Buzul (Sirk) Gölleri: Dağ doruklarında, buzulların aşındırmasıyla oluşan ve sirk adı verilen çukurluklarda meydana gelirler.

Ülkemizde Sat, Ağrı, Erciyes, Kaçkar ve Bolkar Dağları ile Aladağlar üzerinde yer yer bu türden göller bulunmaktadır.

E) Set Gölleri:

a. **Alüvyal Set Gölleri:** Alüvyonlarla akarsuyun önünün kapanması sonucu oluşur. Ülkemizde Marmara, Çamiçi (Bafa), Köyceğiz, Mogan ve Eymir gölleri ile Uzungöl bu tür göllerdendir.

b. **Kıyı Set Gölleri:** Dalga ve akıntıların taşıdığı malzemeleri koy ve körfezlerin ağız kısmında biriktirmesiyle oluşur. Ülkemizde Büyük ve Küçük Çekmece gölleri, Durusu (Terkos) Gölü, Çukurova Deltası'ndaki Akyatan Gölü kıyı set gölleridir.

c. **Heyelan Set Gölleri:** Heyelan sonucu bir akarsuyun önünün kapanmasıyla oluşur. Tortum, Sera, Abant, Zinav ve Sülük gölleri ile Yedigöller bu tür göllerdendir.

d. Volkanik Set Gölleri: Volkanizma sonucu vadi önlerinin kapanmasıyla meydana gelir. Van, Erçek, Nazik, Çıldır, Haçlı ve Balık gölleri ülkemizdeki volkanik set gölleridir.

e. Baraj (Yapay) Gölleri: Yapay göllerimizin en büyükleri Atatürk, Keban, Karakaya ve Hirfanlı barajlarının gerisinde kurulan göllerdir.